

CASLIN – Souborný katalog ČR a zahraniční periodika

Souborné katalogy jsou obecně uznávaným sekundárním informačním zdrojem.

CASLIN - Souborný katalog ČR budovaný v Národní knihovně ČR v oddělení pro souborné katalogy se skládá se tří samostatnýchází, SKK-knihy, ZP-zahraniční periodika a ADR-adresář knihoven a institucí ČR. Vývojem budování databáze ZP-zahraniční periodika se ve svých člancích zabývala Helena Dvořáková.¹⁾ Připomenutí jen, že na základě vyhlášky 110/65 Sb. byla vedena celostátní evidence zahraniční literatury, za kterou v rámci bývalého Československa byla v oblasti periodik garantem Univerzitní knihovna v Bratislavě. Po rozdělení státu v roce 1993 přešla tato povinnost na Národní knihovnu ČR, oddělení pro souborné katalogy.

V bázi **ZP-zahraniční periodika**, která je zatím stále budována v systému CDS/ISIS, je dnes uloženo přes 45 000 titulů zahraničních periodik a jejich počet, především díky retrokonverzi, neustále roste. V bázi jsou uváděna i slovenská periodika, jež jsou od rozdělení státu chápána jako zahraniční. Jejich odběr je proto uváděn až od roku 1993.

Údaje o odběru a uchovávání periodik v knihovnách jsou rozděleny do dvou základních bloků. Odběr po roce 1991 (rok, kdy bylo zahájeno budování souborného katalogu v elektronické podobě), u něhož je průběžně označován aktuální odběr v daném roce na základě hlášení asi 800 knihoven, a blok označovaný retro, v němž jsou údaje o odběru od nejstarších dob do roku 1990. Aktualizace údajů současného odběru probíhá průběžně. Současně s aktualizací odebíraných titulů je do báze zpracovávána retrokonverze katalogů a kartoték CEZL.

Retrospektivní katalog zahraničních periodik (RKZP) je, zejména pro referenční služby, velmi žádaným sekundárním informačním zdrojem. Úspěšnost při vyhledávání v tomto katalogu se odhaduje na 80 %. V listkové, případně tištěné podobě však představuje roztržitý a těžko dostupný informační aparát. Vzhledem k velmi intenzivnímu využívání je tento katalog ve velmi špatném fyzickém stavu. V roce 1994 proto vznikl projekt retrospektivní konverze soupisů a kartoték CEZL. Jde o úkol finančně značně náročný, který by bez získání grantů nebyl možný v takovém rozsahu, v jakém je dnes uskutečňován.

Práce na realizaci projektu byla zahájena díky získaným grantům v roce 1996. Při zahájení práce na projektu obsahovala báze ZP přibližně 16 000 záznamů zahraničních periodik od roku vydání 1976 do současnosti. Soupisy z let 1965-75 obsahovaly periodika z tzv. „západu“, soupisy z tzv. „východního bloku“ byly k dispozici za léta 1972-78 z vybraných knihoven, vzhledem k tomu, že tyto časopisy se centrálně neevidovaly. Proto se tato oblast v rámci celého souborného katalogu může jevit jako méně úplná. Zpracování záznamů z těchto soupisů bylo rozděleno do tří fází:

- ověření, zda je titul uvedený v soupisu zanesen v bázi ZP, zpracování údajů o odběru do záznamů v bázi, případně jen úprava roků odběru u příslušné instituce;
- tituly, které nebyly v bázi ZP nalezeny, ale byly uvedeny v soupisech, byly vyhledávány v bázi ISSN-compact a přečerpány pomocí konverzních programů do báze ZP a doplněny o údaje odběru jednotlivými institucemi; (Bibliografické zpracování těchto záznamů představuje propojení záznamů v případě návaznosti na jiný titul již v bázi uložený, případně doplnění MDT.)
- nenalezené tituly ze soupisů jsou doplňovány do báze ručně.

Po zpracování záznamů z let 1965-75 se během poměrně krátké doby počet periodik uložených v bázi rozšířil téměř na 40 000 titulů.

Tato etapa retrokonverze byla ukončena v roce 1997. Práce na projektu však stále pokračují, jak dokumentuje následující přehled růstu počtu titulů v bázi:

rok realizace	počet záznamů	vročení
1995	16 000	1991-1995
1996	25 000	1976-1996
1997	40 000	1965-1997
1998	45 000	1527-1998

Další, mnohem náročnější etapou retrokonverze je převedení záznamů zahraničních periodik od nejstarších dob do roku vydání 1964 do elektronické podoby. Záznamy retrospektivního katalogu zahraničních periodik (RKZP), které tvoří unikátní vrstvu souborného katalogu, jsou dnes poznamenány intenzivním využíváním a jsou značně poškozené. Každý záznam představuje obálku s názvem periodika, v níž jsou uloženy záznamy z jednotlivých institucí, zpracované nejednotným způsobem. Rovněž identifikační znaky institucí neodpovídají dnešním lokačním značkám - siglám. První fázi přípravy zpracování záznamů jednotlivých titulů pro přepis do elektronické podoby této vrstvy RKZP bylo:

- převedení značek institucí do současné podoby,
- ověření, zda instituce uvedená jako odběratel ještě existuje,
- ověření, zda instituce fond periodik uchovává,
- vyloučení slovenských institucí,
- vyloučení titulů, které nebudou do báze zaneseny z jiných důvodů (torza, jednotlivá čísla nebo ročníky ap.),
- ověření, zda je titul už v bázi uložen nebo bude třeba založit nový záznam.

Ne u všech institucí však bylo možné ověřit uchovávání jednotlivých titulů.

RKZP obsahuje přibližně 85 000 titulů periodik, z nichž je dnes v bázi ZP uloženo přibližně 30 000 titulů, z toho je cca 1600 titulů ze 16.-19. století. Nejstarším uloženým titulem v bázi je Kalendarium hebraicum z roku 1527.

Do elektronické podoby zbývá převést ještě 55 000 titulů, které jsou odborně a pracovně nejnáročnější. Všechna tato periodika je třeba bibliograficky a lokačně zpracovat, vytvořit katalogizační podklad a uložit do báze ZP. I pro tuto etapu byla zvolena stejná metodika pro převedení záznamů do elektronické podoby, tedy:

- využití existujících záznamů v bázi ZP,
- načerpání záznamů z ISSN - compactu přes pomocný program, zanesení do báze a doplnění o údaje o odběru (sigla odběratele a roky),
- v případě, že titul nelze načerpat ani z ISSN, je třeba uvedený záznam do báze opět doplnit ručně.

V letech 1998-2000 se předpokládá dokončení čerpání z ISSN - compactu a ruční zpracování záznamů do báze ZP.

K datu 10. 2. 1999 měla báze ZP-zahraniční periodika 46 435 záznamů. V aktuálních údajích o odběru jsou už například u titulů Národní knihovny ČR, u některých vysokoškolských knihoven, ale i některých odborných knihoven uvedeny údaje o předpokládaném odběru v roce 1999. Během roku 1998 byly mimo běžnou aktualizaci u knihoven Akademie věd ČR, ve spolupráci s její ústřední knihovnou, aktualizovány i údaje o uchovávání starších ročníků (údaje v bázi dosud buď chyběly, nebo vycházely z původních hlášení CEZL a do báze byly přeneseny v rámci retrokonverze). Po vystavení báze na Internetu se projevilo využívání tohoto sekundárního zdroje snahou knihoven, zejména vysokoškolských a akademických, o spolupráci se souborným katalogem při hlášení aktualizace (oprava chyb, odpisy, změny názvů periodik, doplnění návaznosti jednotlivých titulů ap., aktualizace retrospektivních údajů), i zasíláním aktualizovaných údajů menšími odbornými knihovnami bez vyzvání. Aktivní přístup knihoven k této bázi souborného katalogu, pokud jsou hlášení správná, přesná a jednotná, usnadňuje správci nejen aktualizaci, ale i redakci celé báze a zvyšuje tak její informační hodnotu.

Průběžná aktualizace probíhá na základě hlášení o odběru, knihovny ji zpracovávají do soupisů, které jim zasílá oddělení pro souborné katalogy. V soupisech jsou uvedeny tituly, které knihovny v předchozích aktualizacích nahlásily jako odebírané nebo objednané. Knihovny doplní do soupisu údaje o pokračujícím odběru nebo jeho ukončení, případně vyřazení titulu z fondu. Soupis doplní o nově odebírané tituly, u nichž by měly uvést nejen přesný název, ale i ISSN, zemi vydání, jazyk a samozřejmě roky odběru. Takto zpracovaná hlášení jsou postupně zařazována do báze zahraničních periodik. Čím kvalitnější podklady knihovny soubornému katalogu zašlou, tím rychlejší je zanesení údajů o jejich fondech do báze. Je třeba dodat, že v bázi ZP jsou pouze údaje, které knihovny nahlásily buď v rámci CEZL (u retrokonverze), nebo v aktuálních hlášeních o odběru zahraničních periodik. Knihovny mohou svým aktivním přístupem (ohlášení změn v odběru ap.) samy ovlivnit kvalitu údajů uvedených v bázi.

Celá báze je v pravidelných zhruba třítydenních intervalech konvertována do ALEPHu a zpřístupněna na WWW stránkách Národní knihovny.

Bázi ZP-zahraniční periodika lze na Internetu prohlížet podle rejstříků názvů, ISSN a korporací, vyhledávat lze podle slov z názvů, korporací, podle ISSN, země vydání, jazyka periodika nebo MDT. Ve vyhledaných záznamech se kromě základních údajů periodika zobrazí i údaje o odběratelích - od roku 1991 pod návěštím ve fondu, do roku 1990 pod návěštím retro. Vlastníci vyhledaného periodika jsou uvedeni siglou. Nalezené záznamy si uživatel může poslat na svoji e-mailovou adresu ve dvou formátech (uživatelském nebo UNIMARC).

Vlastníka periodika lze dešifrovat v bázi ADR, která je součástí bází souborného katalogu. V ní jsou uvedeny nejen základní údaje o knihovně (adresa a telefon, fax), ale i e-mailové adresy a WWW stránky, pokud se je podařilo správci adresáře zjistit a ověřit. Ty pak umožňují uživateli propojení na tyto knihovny.

A kde lze bázi ZP-zahraniční periodika najít? Na adrese www.nkp.cz pod klapkou katalogy, databáze nebo

pod klapkou odborné činnosti a tam pod názvem Souborný katalog ČR, kde jsou všechny tři báze uvedené v úvodu tohoto článku. Nejjednodušší cestou je přímá adresa alpha.nkp.cz/caslin/, na níž jsou i informace týkající se celého projektu CASLIN.

Poznámky:

- 1) Dvořáková, Helena: Souborný katalog zahraničních periodik ve fondech knihoven ČR aneb konverze a retrokonverze zase trochu jinak. - Informační bulletin Národní knihovny, s. 14-17.

Dvořáková, Helena: Souborný katalog zahraničních periodik v knihovnách České republiky. Od kartoték a soupisů CEZL k databázi v Internetu. Problémy konverze a retrokonverze. - Národní knihovna, 1997 (8), č. 2, s. 61-67.

Mgr. Danuše Vyoraláková
Národní knihovna ČR